

As unidades fraseolóxicas no castelán de Cataluña. Revisión dunha norma constituínte a partir da perspectiva histórica

Jenny Brumme ¹

Universitat Pompeu Fabra, Facultat de Traducció i Interpretació, Barcelona

A constitución dun repertorio autónomo e estable de expresións fixas usado en particular na comunidade lingüística de Cataluña é un aspecto pouco investigado. Neste traballo sinalanse algunhas posibilidades de describilo e determinar o seu enlace a partir dun exemplo, o *Vocabulario de catalanismos* de Marçet.

Palabras clave: norma, catalán, expresións fixas.

The setting-up of an autonomous stable compilation of fixed expressions used by the linguistic community of Catalonia has not been object of much research. In this paper we provide some possibilities to describe it and to determine its link from an example: the Vocabulario de catalanismos by Marçet.

Keywords: norm, Catalan, fixed expressions.

1. Introducción

Nos últimos anos, unha serie de traballos postularon a existencia dunha norma rexional do castelán de Cataluña, que se constituiría dende hai tempo polo uso continuado dos códigos lingüísticos no mesmo territorio, aínda que de diferente distribución social para cada unha destas dúas linguas (cf. Sinner 2004 e 2007).

Se na actualidade dispoñemos de suficientes datos para corroborar esta hipótese, resulta máis difícil comprobalo no eixo diacrónico. Como xa se constatou en varias ocasións, os tratados de barbarismos e outros documentos de reflexión metalingüística ofertan unha fonte de riquísima información, que permite reconstruír, en certa medida, o contraste entre a norma “exemplar” (académica) e a norma rexional de uso. Se ben xa se ten recorrido a este tipo de fontes, paga a pena volver explotalo perante os datos

---

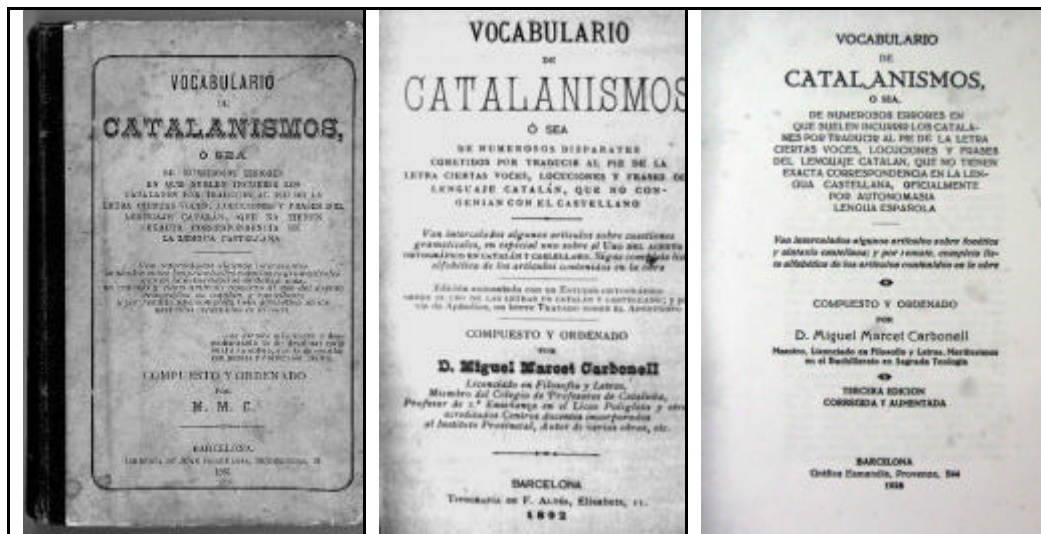
¹ Tradución de Coromoto Souto Taboada, María Domínguez Martínez e Elena Vázquez Domínguez.

recollidos nos estudos que se dedican a describir a situación lingüística actual dos territorios catalanofalantes.

Neste senso, propoñémonos explorar o *Vocabulario de Catalanismos* (1885; reeditado en 1892 e 1928) de Miguel Marcet Carbonell quen xa pertence, segundo afirma Lebsanft (1993: 262), á xeración daqueles estudosos quen comezan a describir o castelán en Cataluña de xeito obxectivo e sen entrar en polémica como era o caso doutros contemporáneos seus.

2. Edicións e prólogos

Como xa indicamos, o *Vocabulario* experimentou tres edicións, dúas das cales se poden considerar idénticas, coa excepción de que a primeira de 1885 leva só as iniciais do autor, mentres que a segunda de 1892 dá a coñecer o seu compilador. Como nos explica o propio autor, velou o seu nome “porque no terminada aún mi carrera literaria, no me sentía á la verdad con fuerza suficientes para darlo á la estampa” (1892: V). O título tamén varía lixeiramente: na primeira edición fálase de “errores en los que suelen incurrir los catalanes”. Polo contrario, na segunda edición son “disparates cometidos por traducir al pie de la letra”, que suprime, deste xeito, o axente da acción para recuperar na terceira edición o título orixinal. Esta última edición, que marca na portada interior o ano 1928 e na exterior a data de 1930, retoma igualmente a expresión de “errores [...] que non tienen exacta correspondencia en la lengua castellana” e engade “oficialmente por autonomasia lengua española” (cf. V. Marcet / Solà 1998: 1391-1392 e 1613).

No prólogo de tres folios, o autor resume brevemente como obxectivo do seu tratado emendar os frecuentes e “crasísimos errores” nos que incorren “[l]os catalanes, por lo general, al hablar y escribir la hermosa lengua castellana” (Marcet 1885: V). Clasifica,

como segue, as dificultades coas que se atopan “al pretender hablar y escribir castellano”:

- 1.º Palabras catalanas que no sufren traducción literal.
- 2.º Palabras catalanas que la permiten.
- 3.º Palabras catalanas que, no obstante tenerla, por no amoldarse á la índole del idioma castellano, el buen uso las rechaza. (Marcet 1885: V)

O que lle interesa a Marcet é este terceiro grupo, xa que para poñerse a salvo dos erros do primeiro abundan, segundo el, “el manejo de Diccionario y una práctica constante” e canto ao segundo grupo afirma que é suficiente ter “una migaja de sentido común” (1885 V). O obxectivo da obra é opoñerse “al impetuoso torrente de CATALANISMOS que desgraciadamente está desbordándose en nuestra Cataluña” (1885:VI), é dicir, frear a entrada destas voces do terceiro grupo da clasificación que Marcet ofrece e que comporta a flutuación “entre la expresión propia y la no castiza y que lastimosamente desbarren hasta personas algo ilustradas” (1885: V).

Provisto da duodécima edición do *Diccionario de la Real Academia* (1884; cf. NTLLE) e os repertorios anteriores, Marcet presenta os artigos sen ánimo de polémica senón “coma controversia científico-literaria” (1885: VII). Marcet cita, entre outros, a Francisco José Orellana (1891) e Joaquín Casanovas y Ferrán (1883), sen esquecer naturalmente o *Diccionario de galicismos* (1855) de Rafael María Baralt (citado aquí na edición facsímile de 1995).

O prólogo da terceira edición de 1928, que abrangue cinco folios e que, nada máis nin nada menos, se intitula “El castellano de Cataluña”, fai aínda máis patente esta intención de achegarse de maneira obxectiva ao obxecto de estudo. Marcet deféndese categoricamente da acusación que lanzou Lorenzo Salcedo no seu libro *Lima del lenguaje* (1919) de pertencer ao “ejército de literatos” cegos por aceptaren “el dictamen de la Academia” como “ley infalible de verdad” (Marcet 1928: 7).

Ademais, ao retomar a clasificación dos prólogos anteriores, Marcet introduce a perspectiva da outra lingua, é dicir, o catalán que sofre a “que, plagada de «castellanismos» resulta bastardeada y empobrecida, y sólo constante labor del filólogo podrá depurarla, y no menos consciente esfuerzo del literato, enriquecerla” (1928: 5). As referencias ao labor de “depuración y enriquecemento de la lengua catalana” (1928: 6) que realizou Pompeu Fabra, cualificado por Marcet de “reputado gramático” (1928: 5), e moitos outros traballos citados no prólogo mostran que o autor anhela dar unha visión equilibrada dos datos empíricos e encamiñar o uso das dúas linguas sen mesturalas.

O que critica e emenda Marcet pode comprender tanto interferencias coma préstamos e non só tomados do catalán (cf. Brumme 2007). O que probablemente o leva a incorporalos no seu *Vocabulario* non será só a súa observación senón tamén a tradición lexicográfica, é dicir, unha tradición marcadamente purista (cf. Lebsanft 1993). Por iso, paga a pena botarlle unha ollada ás diferenzas entre as tres edicións, xa que o período

de case medio século pode resultar significativo, e estudar brevemente os recursos metalingüísticos dos que se serve o autor.

3. Diferenzas entre as edicións e os comentarios metalingüísticos

Mentres non hai diferenza ningunha entre a primeira e a segunda edición, na terceira aprécianse varios cambios. Se comparamos, por exemplo, as entradas da letra M podemos constatar que se reducen de 60 a 52 na edición de 1928. Pero Marcet non só quita entradas, senón que tamén engade outras novas ou modifica algunhas das xa existentes.

3.1. Omisións

Entre as entradas que desaparecen na terceira edición atopamos a seguinte:

Quitar la lana del cogote. -Sacar la lana del cogote (Marcet 1885: 195)

Porén, Marcet mantén a entrada que documenta o calco da locución a partir do catalán que utiliza o verbo *sacar*:

Sacar la lana del cogote (traurer la llana del clatell). —Fr. *ilustrada* y muy vulgar en Cataluña; en Castilla para hacer perder á uno la rudeza, ó quitarle la rusticidad por medio de la enseñanza lo *desasnan*; y para avivar y ejercitar el entendimiento ó el ingenio de alguno se lo *despabilan*. (Marcet 1885: 203; 1892: 203)

SACAR LA LANA DEL COGOTE (treure la llana del clatell). —Fr. *ilustrada* y muy vulgar en Cataluña; en Castilla para hacer perder á uno la rudeza ó quitarle la rusticidad por medio de la enseñanza lo *desasnan*; y para avivar y ejercitar el entendimiento ó el ingenio de alguno lo *despabilan*. (Marcet 1928: 147)

Se comparamos as dúas entradas nas tres edicións vemos, así, que os cambios atinxen sobre todo a corrección de erros e de grafías equivocadas e o uso das ortografías normativas catalá e española. No resto non se aprecian modificacións.

Canto á omisión de *quitar la lana del cogote* quedáanos a dúbida de se corresponde a razóns de espazo ou a algunha razón de fondo. A locución verbal *treure-li la llana del clatell (a algú)*, rexistrada polo DSFF baixo o concepto de ENSEÑAR e o significado de “espavilar algú/llevar-li la ignorancia, la neciesa” (espelir a alguén/quitarlle a alguén a ignorancia, a necidade), pode calcarse en castelán empregando tanto o verbo *quitar* coma o de *sacar*, posto que *treure* en catalán cobre o significado dos dous. De feito, este solapamento de significados constitúe a fonte para unha serie de interferencias (ou préstamos) que persisten ata a actualidade.

3.2. Engadidos

A pesar de que na terceira edición Marcet comprime, en xeral, o contido, tamén engade algunha entrada. Entre estas figura a fórmula rutineira utilizada no contexto das poxas *¿Quién da más?*, que nos semella perfectamente correcta en castelán:

¿Quién dice más? (¿quí diu mes?) — Catal.; en castellano se dice: ¿QUIÉN PUJA? (Marcet 1885: 195; 1892: 195)	¿QUIÉN DA MÁS? —V. artículo siguiente. ¿QUIÉN DICE MÁS? (¿qui diu mes?) — En castellano se dice: <i>¿Quién puja?</i> (Marcet 1928: 141)
--	--

Malia a outra fórmula *¿Quién dice más?* ser un calco a partir do catalán, a primeira non o é, sendo hoxe mesmo máis frecuente ca a fórmula ofrecida como correcta en castelán. Polo tanto vemos que Marcet non sempre acerta coas modificacións que introduce.

Noutro caso, podemos observar que Marcet se cadra sentira a necesidade de precisar as explicacións da primeira e segunda edición. Este é o caso da expresión catalá *de mala mort*:

Pueblo de mala muerte (poble de mala mort: id. de cuatro casas) — Modismo catalán; en castellano se dice <i>Villorrio</i> . (Marcet 1885: 192; 1892: 192)	PUEBLO DE MALA MUERTE (poble de mala mort).—Modismo catalán; en castellano se dice Villorrio. A la población pequeña y poco urbanizada se le llama <i>villorrio</i> . <i>De mala muerte</i> , en castellano es una locución fig. y fam. que significa de poco valer o importancia; baladí, despreciable: <i>un empleadillo de mala muerte</i> . (Marcet 1928: 139)
--	--

Como no caso do verbo *treure*, o significado de *de mala mort* cobre máis acepcións en catalán ca en castelán. O DSFF reúne ás que podemos reagrupar en tres: a) ‘non frecuentado, pouco animado, con pouca actividade’; b) ‘miserable, insignificante’; e c),

relacionado con este último ‘de ínfima calidade’. Segundo a explicación do DRAE, copiada tal cal por Marcet, o castelán só abrangue os últimos dous significados: “de mala ~. 1. loc. adj. coloq. De poco valor o importancia; baladí, despreciable. Un emprego de mala muerte.” (DRAE). O primeiro dos significados indicados cóbreo *villorrio*, que designa segundo o DRAE “1. m. despect. Población pequena y poco organizada”.

Na primeira e segunda edición, o significado a) viña indicado pola expresión sinónima *de cuatro casas*, é dicir, unha vila pequena, pero que non quedaba dabondo claro cal era a diferenza entre as expresións nunha lingua e na outra.

3.3. Modificacións no discurso metalingüístico

Se ben Marcet cultiva un discurso metalingüístico pouco polémico, comparado cos seus contemporáneos, e bastante obxectivo e sobrio, este rexistra modificacións importantes. Na primeira e na segunda edición, a entrada de Marcet sobre a palabra *quimera* acaba cunha advertencia dirixida directamente aos seus lectores. Quítaa na terceira edición como podemos observar a seguir:

Quimera. — Para los catalanes significa pesadumbre, desazón, ojeriza, tirria, mohína, enemiga; ansiedad; riña.

Para los castellanos vale lo que se propone á la imaginación como posible ó verdadero, no siéndolo, esto es, ilusión, pendencia, riña o contienda.

Cuidadito, pues, con esta palabra ¡Catalanes! (Marcet 1885: 195; 1892: 195)

QUIMERA. — Para los catalanes significa pesadumbre, desazón, ojeriza, tirria, mohína, enemiga, ansiedad, riña.

Para los castellanos vale lo que se propone a la imaginación como posible o verdadero no siéndolo, esto es, ilusión, pendencia, riña o contienda. (Marcet 1928: 141)

Podémosnos preguntar por que Marcet introduce unha palabra pouco frecuente no seu *Vocabulario*, pero parece que provén dunha expresión usada na súa época (hoxe pouco corrente), listada noutra parte en todas as edicións do mesmo xeito:

ME DA QUIMERA ESTO. - Dígase: *me ocasiona ira, disgusto esto*. V. QUIMERA. (Marcet 1885: 154; 1892: 154; 1928: 112)

Malia coincidiren hoxe moitas acepcións en catalán e castelán, se comparamos as explicacións que indican, por exemplo, o DRAE e o DIEC2 sobre a palabra *quimera*, este último perpetúa nas acepcións 3 e 4 os sentidos que recolle Marcet: “3 f. [LC] Malvolença contra algú. *Li tinc quimera. Es tenen molta quimera*. 4 f. [LC] Ansia, inquietud. *No passis quimera*.”

3.4. Recursos metalingüísticos

Entre os recursos metalingüísticos que Marcet usa para presentar as entradas salienta a marca de ‘catalanismo’ presente na primeira e segunda edición, eliminada, porén, na terceira como se pode apreciar no seguinte exemplo:

¹1885 y ²1892

Males de cabeza (mals de cap). — Catal.; *dígase*: quebraderos de cabeza; o *quebradero*, *quebrador de cabeza*, si es un *mal de cap* lo que molesta, fatiga e inquieta. (Marcet 1885: 152)

³1928

MALES DE CABEZA (mals de cap). — *Dígase*: quebraderos de cabeza; o *quebradero*, *quebrador de cabeza*, si es un *mal de cap* lo que molesta, fatiga e inquieta. (Marcet 1928: 109)

Esta unidade pluriléxica composta escríbese, segundo a normativa actual, nunha soa palabra: *maldecap* (plural *maldecaps*) significa en castelán *quebradero de cabeza*: “Allò que pertorba i inquieta l’ànim, que preocupa pregonament. *Passar maldecaps per algunha cosa. Aquest afer li dóna molts maldecaps. Haver d’atendre a tot és un maldecap*”. (DIEC2)

Outro exemplo que recibe a marca de ‘catalanismo’ na primeira e segunda edición, suprimida na terceira é a fórmula rutineira de despedida *Vés en nom de Déu*, rexistrada no DSFF a partir da descrición que ofrece o DCVB. O significado que Marcet atribúe á fórmula catalá queda recollido no castelán por fórmulas como *Vete con Dios* ou *Vaya con Dios*: “1. espr. U. para despedir a alguén, cortándole la conversación o el discurso. 2. loc. interj. U. para manifestar la conformidad en la divina voluntad” (DRAE).

¹1885 y ²1892

Vete en nombre de Dios (vésten en nom de Deu). — Catal.; en Castilla para despedir á una ó varias personas con enfado, desprecio ó disgusto, ó por burla, se emplea la expresión fig. y fam.: ANDA ó ANDAD; VETE ó IDOS á *paseo*.

Para despedir a uno cortándole la conversación o el discurso, se usa la expresión VAYA CON DIOS. (Marcet 1885: 261)

³1928

VETE EN NOMBRE DE DIOS. —En Castilla, para despedir a una o varias personas con enfado, desprecio o disgusto, o por burla, se emplea la expresión fig. y fam. *anda o andad; vete o idos a paseo*.

Para despedir a uno cortándole la conversación o el discurso, se usa la expresión *vaya con Dios*. (Marcet 1928: 184)

Para explicar o significado de *anda*, *andad*, *vete*, ou *idos a paseo*, Marcet sérvese literalmente da definición que ofrece o DRAE: “*exprs. coloqs. eufems. U. para despedir a una o varias personas con enfado, desprecio o disgusto, o por burla, o para rehusar o denegar algo*”.

Canto ao catalán, se *vés-te ‘n en nom de Déu* xamais existiu co significado que documenta Marcet, está claro que xa non se usa. Por outra banda, o catalán actual posúe a mesma fórmula *vés-te ‘n a passeig* (ignoramos se é un calco ou non) ca o castelán. Segundo consta no DSFF, significa ‘deshacerse’ ou ‘despachar’ (por exemplo, *No vull saber res més de tu, vés-te ‘n a passeig - No quiero saber más de ti, vete a paseo*).

Como vemos, pois, ‘catalanismo’ é a marca máis xeneralizada nas dúas primeiras edicións, a pesar de que as referencias á fala dos cataláns son constantes (cf. Brumme 2007):

Maestro de casas (mestre de casas).

—Así llaman los catalanes al oficial que trabaja en la fábrica de casas ú obras en que se empleen ladrillo, piedra, cal, arena, yeso ú otros materiales semejantes. En castellano se llama: *Albañil, maestro albañil, maestro ú oficial de albañilería*.

(Marcet 1885: 151; tamén 1892: 151; 1928: 109)

Muela del sentido. —Erradamente

llaman los naturales de Cataluña á la última muela que sale muela del sentido. Nóbrenla MUELA DEL JUICIO, cabal traducción de *caixal del seny*.

(Marcet 1885: 159; tamén 1892: 159; 1928: 115)

O procedemento xeral é o de presentar a voz errada indicando a orixe catalá para logo expoñer a voz ou locución correcta. No canto de engadir un comentario, o autor límitase ás veces á simple corrección do erro: “**Me pensé que estabas enfermo**. - Dígase ME FIGURÉ, o bien PENSÉ QUE...” (Marcet 1885:155) etc.

Para xustificar as súas correccións e emendas, Marcet evoca como autoridade:

- a) a Real Academia
- b) o uso (común): “**Madre de Dios de la Merced**. - Es más común decir: VIRGEN DE LA MERCED, o bien NUESTRA SEÑORA DE...etc.” (Marcet 1885: 151) e
- c) a propiedade: “**Mal agradecido** (mal agrahit). dígase: DESAGRADECIDO, y se hablará con más propiedad” (Marcet 1885: 151).

Por tanto non favorece calidades coma a pureza ou a enxebreza da lingua, senón o que interesa é implantar unha conciencia de que o castelán ten unha función interrexional e, por conseguinte, precisa unha expresión que sexa intelixible nas demais partes de España.

4. Análise das expresións fixas

Na breve descrición que Joan Solà presentou en 1980 deste *Vocabulario* crítica, tanto a Marcet coma ao seu precursor Joaquín Casanovas y Ferrán (1883; cf. a análise que ofrece Lebsanft 1993: 261-262), certa actitude impresionista e falta de seriedade na presentación dos catalanismos como se desprende da seguinte cita:

A manca d'un estudi crític d'aquests treballs, diguem almenys que hi ha una certa proporción de materiais que deuen tenir ben poca vitalitat, que els autors deuen haver arreglat (si tant és) de llavis comptats o que enregistren com a simplement possibles. Una part d'aquest material sembla més aviat d'un llibre d'acudits [...]. És el cas de: huevo herrado 'ou ferrat', llegar a misas dichas, (no) mirar delgado '(no) mirar prim', que nabos que coles, venir con cirios rotos. (Solà 1980: 567)

Visto que os exemplos presentados atinxen en grande parte ás expresións fixas, propuxémonos analizar algunhas destas.

Se partimos da idea de que o castelán de Cataluña forma unha variedade rexional independente, hai que ter en conta do mesmo xeito a constitución dun repertorio autónomo estable de expresións fixas usado, en particular, nesta comunidade lingüística, que se trata ademais dun aspecto pouco explorado na investigación.

Propoñemos as seguintes clases que establecemos a partir dunha lectura atenta das tres edicións do *Vocabulario*. Na liña do que comenta Solà podemos distinguir entre as expresións equivocadas, introducidas por erro do autor, e as expresións ocasionais.

1. Das primeiras formaríase parte a fórmula rutineira *¿Quién da más?*, que non é un catalanismo (cf. 3.2)
2. A segunda clase, é dicir, a das expresións ocasionais, pertencería á expresión citada por Solà:

Mirar delgado (mirar prim): Frase que emplean algunos catalanes para expresar que se procede con extremada exactitud y sutileza en los discursos ó acciones. Los castellanos se valen de la frase HILAR DELGADO. (Marcet 1885: 157)

Non podemos descartar que esta expresión se utilizara na súa época sen ter sido moi frecuente. O propio Marcet refírese a “algúns cataláns”, observación verosímil se a relacionamos cos nosos propios estudos sobre o uso das frases feitas entre os bilingües (Brumme 2008a/2008b). Como verificamos na tradución literal dos compoñentes dunha unidade fraseolóxica, o calco semántico e estrutural non é nada infrecuente e dáse tamén en situacións de discurso planificado como unha tradución escrita.

Tamén pode ser o caso de *charlar más que dieciséis*, expresión pertencente ás unidades fraseolóxicas con numeral, que estudamos coa axuda de enquisas entre os falantes bilingües (cf. Brumme 2008a).

Charlar más que diez y seis (xarrar més que setze). —Catal.; úsese de la expr. fam. castellana «Hablar más que una urraca». (Marcet 1885: 70)

3. Formarían unha terceira clase as expresións que Marcet inclúe no *Vocabulario* porque os cataláns, segundo o seu parecer, as cren catalanismos. Tamén é un fenómeno observado a partir dos estudos actuais sobre falantes bilingües. Así, Marcet corríxe o seu predecesor, Casanovas y Ferrán, quen tachara de catalanismo a expresión *cabello* ou *cabellos de ángel* (Marcet 1885: 45), e remite ao DRAE que a perpetúa ata a actualidade co significado de “Dulce que se hace con la parte fibrosa de la cidra cayote y almíbar”.

4. Constitúen a cuarta clase as expresións fixas que puideron pertencer durante algún tempo á norma rexional, sobre todo, se pensamos na situación lingüística a finais do século XIX e comezos do XX, cando cada vez máis partes da poboación catalá entraban en contacto directo co castelán.

Quemarle de vivo en vivo.—V. De vivo en vivo. (Marcet 1885: 194)

De vivo en vivo (de viu en viu). —Modismo catalán; basta con decir vivo. (Marcet 1885: 87)

Dado que en catalán tanto se pode dicir *menjar-se (algú o alguna cosa) viu* como *menjar-se (algú o alguna cosa) de viu en viu* ‘comerse (a alguien o algo) vivo’ (DSFF) e xa que a construción da unidade fraseolóxica corresponde a unha estrutura modelo (*de tant en tant, de temps en temps, de trast en trast, de tard en tard*), podemos admitir que a expresión formou parte da norma rexional durante algún tempo. Sosteenen esta interpretación as dúas ocorrencias atopadas no CORDE, procedentes da obra *El sabio instruido de la gracia* (1688) do xesuíta Francisco Garau ou Guerau (Francesc Guerau; Girona 1640 – Barcelona 1701). Non deixa de ser significativo que as ocorrencias resultan dun escritor e predicador oriúndo de territorios catalanofalantes e, polo tanto, é probable que se trate dunha interferencia ou un préstamo temporal en castelán.

5. A cuarta clase está estreitamente relacionada cun quinto grupo de expresións fixas: as que caeron en desuso nunha das dúas linguas ou nas dúas. É o caso de *aprender de coro*, locución que se indica como adverbial *de coro* en todas as edicións do DRAE, aínda que a partir da vixésimo primeira edición de 1992 aparece coa marca de “pouco usado” (“loc. adv. p. us. De memoria. *Decir, saber, tomar, de coro*”; NTLLE). O DFEA indícaa do mesmo xeito coas marcas “*lit [erario], raro*” (2004: 321) e remite a *de memoria*.

Marcet mantén a entrada nas tres edicións:

Aprender de coro (*aprender de cor*). —De ligero creen muchos catalanes que la fr. *aprender de coro* es catalanismo. Sépase, pues, que está admitida por la R. Academia, al par que sus equivalentes *aprender, decir, tomar, saber* DE CORO; DE MEMORIA; pues todas ellas equivalen á *retener en ella lo que se leyó ú oyó*. (Marcet 1885: 30)

Mentres que en catalán se conserva esta expresión como indica o DIEC2, aínda que probablemente perde vitalidade pola influencia do castelán, nestoutra lingua a expresión é case inusual. De aí explícase a suposición de que sexa catalanismo tanto na época de Marcet coma na actualidade.

6. Para rematar, podemos indicar unha sexta clase: a das expresións que, con toda probabilidade, forman parte da norma rexional do castelán. Naturalmente é esta a

clase que maior interese ten para reconstruír a grandes trazos a constitución da norma rexional catalá. Neste senso, o *Vocabulario* de Marcet e as demais publicacións desta índole adquiren outro valor: deixan de ser repertorios de barbarismos ou tratados de catalanismos para ser fontes de documentación sobre a formación paulatina dunha norma histórica.

Un dos casos máis “famosos” e mellor documentados é o de *encontrar a faltar* e *echar a faltar* por *echar de menos*, citados como catalanismos nos principais dicionarios de dúbidas (Seco 2002: 188; Martínez de Sousa 1996: 203). O DPD, publicado en 2005 segue a advertir da influencia catalá nas entradas *echar* e *encontrar*, respectivamente.

Perante este panorama, as observacións de Marcet poderanse interpretar doutro xeito: documentan un uso arraigado, un uso que non se erradicou nin coa intensa educación lingüística que reciben as actuais xeracións de catalanofalantes nin co autocontrol lingüístico dos falantes. Polo tanto, semella que estamos realmente ante un uso rexional transmitido; é dicir, un préstamo, fortalecido probablemente polas continuas novas interferencias que se dan entre as dúas linguas.

5. Observacións sobre as construcións co verbo “hacer”

Dado que nos últimos anos o emprego do verbo *hacer* atraeu a atención dos especialistas (Szigetvári / Morvay 2002; Sinner 2004: 522-532; Raemdonck / Sinner 2005; Bernal / Sinner 2007), gustaríamos revisar someramente as consideracións de Marcet sobre este verbo.

A entrada ao respecto remite, en primeiro lugar, ao *Diccionario de galicismos* de Rafael María Baralt (cf. Lebsanft 1993: 253-254) para reproducir despois todo o artigo do DRAE sobre o verbo *hacer* (Marcet 1885: 124-125). A continuación compila 28 locucións co verbo *hacer*, parte das que imos presentar.

1. En primeiro lugar, salientan aquelas expresións nas que o verbo *hacer* desempeña o papel dun verbo de apoio (Colominas 2001), é dicir, que forma parte dunha locución verbonominal como cast. *tomar una decisión* para *decidir*, cat. *prendre una decisió* para *decidir* ou, para poñer un exemplo co verbo *hacer*, cast. *hacer una promesa* para *prometer*, cat. *fer una promesa* para *prometre*. Non sempre existe tamén un verbo simple, por exemplo, para *fer un petó* ‘dar un beso’ en catalán (o verbo *petonejar* é denominal).

A influencia do catalán maniféstase naquelas expresións nas que en castelán se adoita utilizar outro verbo de apoio. Marcet comenta o catalanismo *hacer besos* para *dar, imprimir besos* (Marcet 1885: 127; cf. cast. *dar besos*, Soler Janer 1977: 46; fr. *faire o donner une bise*, TLF).

A partir deste uso estereotipado de *fer + complemento directo* en catalán, cálcense no castelán de Cataluña outras locucións inusuais fóra deste dominio lingüístico. Marcet indica por exemplo:

- *hacer bondad* para *ser bueno, honrado, portarse bien* (Marcet 1885: 127; cf. cast. *portarse bien*, Soler Janer 1997: 40);

- *hacer cartas para escribir cartas, despachar el correo* (Marcet 1885: 127);
- *hacer gozo* “fer goig (no es DAR GLORIA)” (Marcet 1885: 128; cast. *lucir; quedar bien; dar gloria*, Soler Janer 1977: 43);
- *hacer medio-día* “fer mitj-diada” para *dormir la siesta* (Marcet 1885: 128; cf. Soler Janer 1977), pero tamén *hacer siesta* (Szigetvári / Morvay 2002: 127-128);
- *hacer país* para *crear, generar, restaurar un pueblo (país)* (Marcet 1885: 128);
- *hacer política* para *dedicarse a la política, abismarse en la política* (Marcet 1885: 128; fr. *faire de la politique*, TLF) etc.

Algo diferente é o caso do hoxe moi coñecido catalanismo *hacer campana* para *hacer novillos, rabona* (Marcet 1885: 127), no que o verbo de apoio coincide en catalán e castelán.

As observacións de Marcet non só se limitan a locucións como *hacer besos, hacer bondad, hacer campana, hacer gozo o hacer país*, que nos estudos actuais se cualifican de típicas para o castelán de Cataluña (Szigetvári / Morvay 2002: 123, 127 e 136). No seu *Vocabulario*, Marcet comenta tamén ultracorreccións que documenta na inseguridade dos cataláns cando falan castelán (Szigetvári / Morvay 2002: 124-126). É o caso de *hacerse tarde*, comentado por Marcet coas seguintes palabras: “[...] «pasarse el tiempo oportuno para ejecutar una cosa» no es catalanismo” (Marcet 1885: 129).

2. Se para o primeiro grupo que acabamos de comentar o contacto do castelán e o catalán pode ser base suficiente como para explicar as locucións citadas, o segundo grupo mostra un panorama máis complexo. Agrupamos aquí aquelas locucións que Marcet cualifica de galicismos, por fundamentar a súa opinión ou ben no *Diccionario de la Real Academia* ou ben no *Diccionario de galicismos* de Baralt:

Hacer el amor. —Según la R. Academia «van fuera de todo razonable discurso» los que HACEN EL AMOR: *enamoren, galanteen, obsequien, cortejen...* en todo caso. (Marcet 1885: 127; cf. igualmente Baralt 1995: 284)

Ademais constan:

- *hacer lectura* (Marcet 1885: 128) para *leer* (cf. Baralt 1995: 285-286; *donner lecture, faire la lecture à qqn. d'une lettre, d'un livre*, TLF);
- *hacer las delicias, el encanto* etc. (Marcet 1885: 128) para *ser la delicia, el gozo, la gloria, el orgullo de alguien* (cf. Baralt 1995: 282);
- *hacerse ilusiones* (Marcet 1885: 128) para *forjarse ilusiones, quimeras* (cf. Baralt 1995: 283);
- *hacerse el, un deber* (Marcet 1885: 128) para *ser el deber, la obligación de alguien* (cf. Baralt 1995: 283).

Coa excepción da locución *hacer el amor* que tomou outro rumbo na integración ao castelán e catalán, a meirande parte das locucións verbonominais citadas admiten engadirille outro aspecto á nosa análise. Cando comenta a locución *hacer furor* Marcet remite ao francés como lingua de onde provén a expresión tanto en catalán coma en castelán. Malia iso, o exemplo documenta o uso do catalán:

Hacer furor. —Galicismo que se nos ha pegado: En Castilla *se alborota, entusiasma al auditorio*, no se FA FUROR. (Marcet 1885: 128)

Efectivamente, esta locución rexístrase nos principais dicionarios das tres linguas estudadas como se pode apreciar a seguir:

cast. **furor** [...] *hacer* ~. 1. loc. verb. Ponerse o estar muy de moda. (DRAE 1992)

cat. **furor** [...] 4 1 Entusiasme o exaltació general per alguna cosa. *Ara hi ha un furor per les faldilles llargues*. 2 *fer furor* Suscitar un gran entusiasme, tenir molt d'èxit. *La nova moda fa furor*. (GDLC)

fr. *Loc. verb., fam. Faire fureur*. Être l'objet d'un engouement excessif. (TLF)

Neste caso advirte o feito de que paga a pena considerar ou admitir máis dunha lingua fonte. Neste senso, Szigetvári / Morvay mencionan a existencia de “europeísmos”, isto é, combinacións de palabras - e os seus derivados- existentes en varias linguas de Europa, como é o caso de *hacer la corte, fer la cort, fazer a corte, faire sa cour, far la corte* etc.” (2002: 118).

A coincidencia entre o cat. *fer furore* o cast. *hacer furor* pódese atribuír á influencia do fr. *faire fureur*, pero tamén hai que admitir a posibilidade de que o emprego estereotipado de *fer + complemento directo* en catalán contribuíu a fixar este galicismo.

3. Como neste último caso situámonos nun terreo escorregadizo e de difícil documentación, imos tratar con brevidade dúas locucións que reagrupamos nun terceiro grupo. Este inclúe a construción *hacer + infinitivo* con valor factitivo, posible, en menor ou maior grao, tanto en francés e catalán coma en castelán (cf. Raemdonck / Sinner 2005; Bernal / Sinner 2007). Marcet indica as seguintes:

Hacer correr noticias. —Será *divulgar, propalar, esparcir* etc.; no la traducción literal de FER CÓRRER. (Marcet 1885: 127)

Hacer entrar. —El docto Baralt en su afamado DICCIONARIO DE GALICISMOS tacha de *grosera* esta frase cuando se trata de *Introducir á alguno, franquearle la entrada en alguna parte*. No se diga, por tanto, «*Hágale V. entrar.*» (Marcet 1885: 127-128)

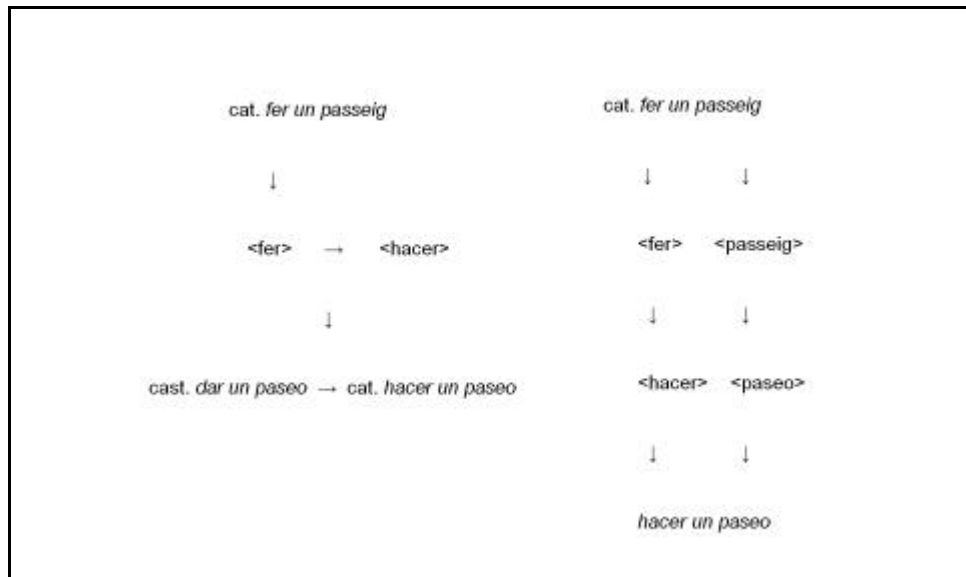
Podemos parafrasear a primeira construción por “X hace que corran o se divulguen las noticias”, é dicir, coa posición do suxeito ocupado polo verbo auxiliado *correr* (Raemdonck / Sinner 2005: 167); e a segunda por “X hace que Y entre (en algún lugar)”, isto é, coa posición de suxeito libre para o auxiliado (*entrar*). Vemos, así, que nas dúas construcións a posición do suxeito do que resulta ser o auxiliar, isto é, o coverbo *hacer*, queda libre (Raemdonck / Sinner 2005: 167).

Segundo o que documenta o TLF, a expresión respectiva do catalán *fer córrer* en francés sería anticuada: “Au fig., *Faire courir* (vieilli), *laissez courir* (usuel). Laisser faire, le plus souvent par résignation, ne plus intervenir dans une action en cours” (TLF). En cambio, a correspondencia de *fer entrar* é totalmente usual en francés *faire entrer* (TLF).

Segundo os estudos sobre a construción *hacer + infinitivo* en francés, catalán e castelán, o grao de gramaticalización resulta ser maior nas dúas primeiras linguas (Raemdonck / Sinner 2005: 173; Bernal / Sinner 2006: 14), feito que explicaría a posibilidade de que tanto o francés coma o catalán aparezan como orixe de interferencias no castelán de Cataluña. Daquela, a desementización dos verbos fr. *Faire* e cat. *Fer* parece estar máis adiantada nestas linguas que *hacer* en castelán.

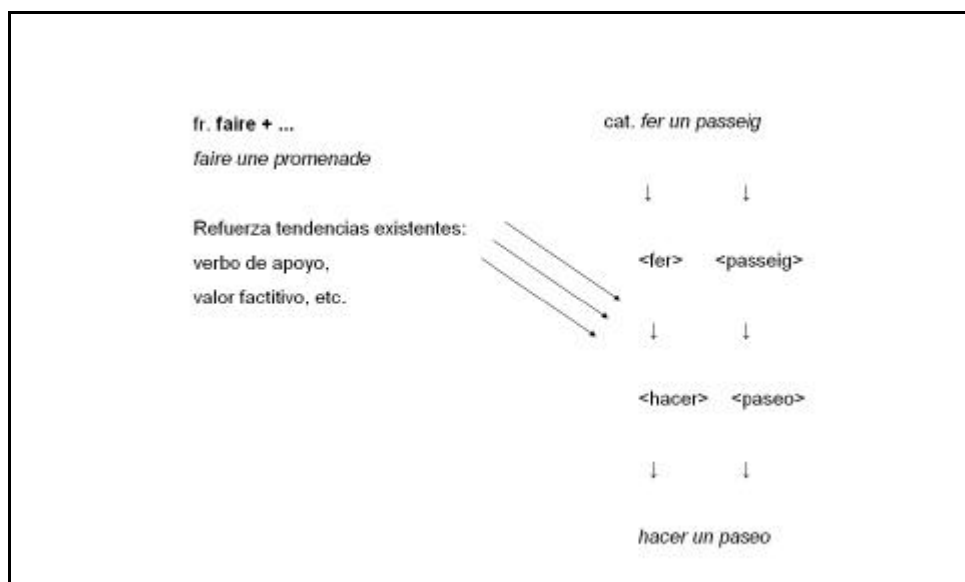
Igual ca no caso das locucións do segundo grupo, os dous exemplos indicados por Marcet con valor factitivo fomentan a hipótese de que o “substrato” catalán, por dicilo así, non é abondo como para explicar ou documentar a constitución dunha norma rexional de castelán en terras catalás. Se nos situamos no eixo diacrónico, non se pode excluír a influencia doutras linguas, en particular, o francés ata mediados do século XX e o inglés a partir de entón. Así mesmo hai que ter en conta os desenvolvementos comúns ou paralelos que experimentaron as linguas europeas.

Por conseguinte, é posible que, dende unha perspectiva estritamente sincrónica, estas construcións poidan “explicarse de dos formas, con y sin intervención de la estructura castellana genuina”, como mantén Sinner nos seguintes gráficos (2004: 522-523):

Porén, a revisión diacrónica do esquema reduce as dúas posibilidades a unha, isto é, a unha interpretación máis xeral (panrománica ou, para corresponder aos

desenvolvementos actuais, multilingual), que considera a existencia, por exemplo, de galicismos antigos en catalán, cuxa integración no castelán de Cataluña se facilitou pola presenza de estruturas e tendencias de desenvolvemento paralelas en francés (o uso de *hacer* como verbo de apoio ou con valor factitivo). Non hai que desatender o feito de que tanto o catalán coma o castelán recibiron a influencia do francés, ademais de ser posible que o catalán desempeñara nalgún outro caso a función de lingua ponte á hora de integrar galicismos nas dúas linguas. Neste senso, queremos sinalar co noso modelo que a presión exercida polas construcións con *faire* en francés se aprecia nas dúas linguas, malia os resultados, é dicir, os cambios introducidos, non seren os mesmos.

6. A modo de conclusión

A modo de conclusión, quixéramos engadir as seguintes reflexións:

a) Se partimos da existencia dunha norma rexional do castelán en terras catalanofalantes como se puido demostrar nos estudos efectuados durante os últimos anos, teriamos que ampliar o campo de observación cara á constitución histórica de dita variedade (cf. Kailuweit 1996).

b) Ante a dificultade de localizar as fontes que documenten o castelán rexional -o cal adoitaba manifestarse, por diversas razóns, no uso oral da lingua-, as reflexións metalingüísticas e os intentos para implantar a norma académica, por exemplo nos tratados de barbarismos, son de primeira importancia para o estudo histórico e precisan ser revisados e relacionados entre eles. Neste senso, o estudo presentado do *Vocabulario* de Marcet débese completar co baleirado do resto de documentos deste ou

doutro tipo de fontes que non só teñen importancia para a lingua catalá senón que poden ser útiles para a reconstrución da norma rexional do castelán. O repertorio crítico da lingüística catalá editado por Marcet e Solà (1998) constitúe unha excelente base para tal obxectivo.

c) Queda patente que o enfoque diacrónico ten que completar as análises realizadas no eixe sincrónico. Non se debe esquecer a influencia doutras linguas como a que exerceu, por exemplo, o francés ao longo da historia de ambas as dúas linguas, tanto do catalán coma do castelán, para evitar que o sinxelo enfoque sincrónico distorsione a análise. A presenza doutras linguas puido desencadear algúns desenvolvementos xa latentes en catalán e/ou castelán e puido reforzar algunhas tendencias que posteriormente se mostran tanto na norma rexional do castelán coma no catalán.

d) Mentres que ata o de agora se prestou maior atención aos trazos léxicos, morfolóxicos e fonéticos etc. do castelán de Cataluña, non podemos afirmar o mesmo para a fraseoloxía. A constitución dun repertorio autónomo e estable de expresións fixas usado en particular na comunidade lingüística de Cataluña constitúe un aspecto pouco investigado. Por iso, quixemos sinalar algunhas posibilidades de describilo e determinar o seu enlace a partir dun exemplo: o *Vocabulario de catalanismos* de Marcet. A exploración deste tipo de fontes tamén pode ser de proveito para concretar aspectos no ámbito da investigación fraseolóxica, por exemplo, os trazos de fixación e variación das unidades fraseolóxicas (Corpas Pastor 1997: 20).

7. Referencias bibliográficas

- BARALT, Rafael María (1995): *Diccionario de galicismos. Voces, locuciones y frases de la lengua francesa que se han introducido en el habla castellana moderna, con el juicio crítico de las que deben adoptarse, y la equivalencia castiza de las que no se hallan en este caso.* (Biblioteca Filológica Hispana, 21) Prólogo de Juan Eugenio Hartzenbusch. Madrid: Visor.
- BRUMME, Jenny (2007): “El castellano de Cataluña. Revisión de una norma constituyente a partir de la perspectiva histórica”, en *XXVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes, Section 9, Constitution de la norme dans les langues romanes, 3 – 8 septembre 2007*. Institut für Romanistik der Leopold-Franzens-Universität Innsbruck (no prelo).
- (2008a): “La frase hecha, entre variabilidad e interferencia”, en Sinner, Carsten / Wesch, Andreas (eds.): *El castellano en tierras de habla castellana*. Frankfurt am Main: Vervuert / Madrid: Iberoamericana, pp. 287-322.
- (2008b): “La traducción de la frase hecha. El caso del castellano de Cataluña”, en Mª Isabel González Rey (ed.): *Studies on Phraseology from Translational Perspective/Beiträge zur Phraseologie aus übersetzungswissenschaftlicher Sicht*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac, pp. 55-72.
- CASANOVAS Y FERRÁN, Joaquín (1883): *Colección de vocablos y modismos incorrectos y viciosos usados por los catalanes cuando hablan el castellano, tomados al oído ó leídos en los periódicos*. Barcelona.

- COLOMINAS VENTURA, Carme (2001): *La representació semàntica de les construccions de suport des d'una perspectiva multilingüal*. Tesis doctoral. URL: Tesis doctorals en xarxa, Universitat Autònoma de Barcelona, <http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0321102-141320/index.html> [Data da consulta: 1-1-2008].
- CORDE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: Banco de datos (CORDE) [en liña]. *Corpus diacrónico del español*. URL: <http://www.rae.es> [Data da consulta: 1-1-2008].
- CORPAS PASTOR, Gloria (1997): *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos.
- DCVB = ALCOVER, Antoni M. e MOLL, Francesc de B. (2001-2002): *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. URL: <http://dcvb.iecat.net/> [Data da consulta: 5-1-2007].
- DFEA = SECO, Manuel / ANDRÉS, Olimpia / RAMOS, Gabino (2004): *Diccionario fraseológico documentado del español actual. Locuciones y modismos españoles. Basado en el Diccionario del español actual de Manuel Seco, Olimpia Andrés y Gabino Ramos*. Dirigido por Manuel Seco. Madrid: Aguilar.
- DIEC2 = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007): *Diccionari de la Llengua Catalana*. Segunda edición. Barcelona. URL: <http://pd1.iecat.net/entrada/diec.asp> [Data da consulta: 1-1-2008].
- DPD = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2005): *Diccionario Panhispánico de Dudas*. URL: <http://www.rae.es/> [Data de consulta: 9-1-2007].
- DRAE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2001): *Diccionario de la Real Academia*, 22ª ed. URL: <http://www.rae.es> [Data de consulta: 11-1-2007].
- DSFF = ESPINAL I FARRÉ, M. T. (2004): *Diccionari de sinònims de frases fetes*, Barcelona: UAB, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GDLC = ENCICLOPÈDIA CATALANA (1999): *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*. Barcelona, *Enciclopèdia Catalana*. URL: <http://www.grec.net/home/cel/dicc.htm> [Data de consulta: 11-1-2007].
- KAILUWEIT, Rolf (1996): "El castellano de Barcelona en torno a 1800. La formación de un dialecto terciario", en Alonso González, Alegría *et al.* (eds.): *Actas del III Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española, Salamanca, 22 - 27 de noviembre de 1993*. Madrid: Arco/Libros, pp. 737-746.
- LEBSANFT, Franz (1993): "Cazadores de gazapos. Die 'dianormativen' Wörterbücher zum Spanischen im 19. und frühen 20. Jahrhundert", en Strosetzki, Christoph (ed.): *Akten des Deutschen Hispanistentages, Göttingen, 28.2. - 3.3. 1991*. Frankfurt am Main: Vervuert, pp. 251-269. (*Studia Hispanica*, 2)
- M[ARCET]. C[ARBONELL]., M[iguel]. (1885): *Vocabulario de catalanismos, ó sea de numerosos errores en que suelen incurrir los catalanes por traducir al pie de la letra ciertas voces, locuciones y frases del lenguaje catalán, que no tienen exacta correspondencia en la lengua castellana. / Van intercalados algunos interesantes artículos sobre las principales cuestiones gramaticales que en la actualidad se agitan; á más, un conciso y claro artículo respecto al uso del acento ortográfico en catalán y castellano; y por remate, una completa lista alfabética de los artículos contenidos en la obra. / ...es carrera más desembarazada la de desatinar cada cual a su antojo, que la de escribir*

- con pureza y corrección. (Salvá). / Compuesto y ordenado por M. M. C. Barcelona: Librería de Juan Grabulosa.*
- MARCET CARBONELL, Miguel (1892): *Vocabulario de catalanisms ó sea de numerosos disparates cometidos por traducir al pie de la letra ciertas voces, locuciones y frases del lenguaje catalán, que no congenian con el castellano. / Van intercalados algunos artículos sobre cuestiones gramaticales, en especial sobre el USO DEL ACENTO ORTOGRÁFICO EN CATALÁN Y CASTELLANO. Sigue completa lista alfabética de los artículos contenidos en la obra. / Edición aumentada con un ESTUDIO ORTOGRÁFICO SOBRE EL USO DE LAS LETRAS EN CATALÁN Y CASTELLANO; y por vía de Apéndice, un breve TRATADO SOBRE EL APÓSTROFO. / Compuesto y ordenado por Miguel Marcet Carbonell. Licenciado en Filosofía y Letras, Miembro del Colegio de Profesores de Cataluña, Profesor de 2.ª enseñanza en el Liceo Poliglota y otros acreditados Centros docentes incorporados al Instituto Provincial, Autor de varias obras, etc. Barcelona: Tipografía de F. Altés.*
- (1928): *Vocabulario de catalanisms o sea de numerosos errores en que suelen incurrir los catalanes por traducir al pie de la letra ciertas voces, locuciones y frases del lenguaje catalán, que no tienen exacta correspondencia a la lengua castellana, oficialmente por antonomasia lengua española. / Van intercalados algunos artículos sobre fonética y sintaxis castellana; y por remate, completa lista alfabética de los 1075 artículos contenidos en la obra. / Compuesto y ordenado por D. Miguel Marcet Carbonell. Maestro, Licenciado en Filosofía y Letras, Meritísimus en el Bachillerato en Sagrada Teología. / Tercera edición corregida y aumentada. Barcelona: Gráfica Escandía [1930 na portada].*
- MARCET I SALOM, Pere / SOLÀ, Joan (1998): *Història de la lingüística catalana 1775-1900. Repertori crític. Volume II. (Biblioteca Universitària, Història de la Llengua; Sèrie Major) Girona: Universitat de Girona/Vic: Editorial Eumo.*
- MARTINEZ DE SOUSA, José (1996): *Diccionario de usos y dudas del español actual. Barcelona: Bibliograf.*
- NTLLE = *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española. URL: <http://buscon.rae.es/ntlle/SrvltGUILoginNtllle> [Data da consulta: 1-1-2008].*
- ORELLANA, Francisco J. (1891): *Cizaña del lenguaje. Vocabulario de disparates, extranjerismos, barbarismos, pedanterías y desatinos introducidos en la lengua castellana. 4.ª ed. corr. y aum. Barcelona: Antonio J. Bastinos.*
- SALCEDO, Lorenzo (1919): *Lima del lenguaje. Manual teórico-práctico de depuración lingüística, arreglado para los colegios y centros de enseñanza. Barcelona: s.n. [Imprenta Editorial Barcelonesa]*
- SECO, Manuel (2002): *Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española. Prólogo de Salvador Fernández Ramírez. 10.ª edición, revisada y actualizada. 4.ª reimpresión. Madrid: Espasa.*
- SINNER, Carsten (2007) *Bibliografía sobre el castellano de Cataluña. URL: <http://www.carstensinner.de/castellano/bibliografia.html> [Data da consulta: 1-9-2007].*

- (2004): *El castellano de Cataluña. Estudio de aspectos léxicos, morfosintácticos, pragmáticos y metalingüísticos*. Tübingen: Max Niemeyer.
- SINNER, Carsten / VAN RAEMDONCK, Dan (2005) : “ « Faire » et « se faire », c'est toujours faire ? Le médio-factitif en espagnol et en français”, en Sinner, Carsten / Veldre, Georgia (eds.) (2005): *Diathesen im Französischen / Les diathèses en français*. Frankfurt am Main: Peter Lang, pp. 155-175.
- SOLA, Joan (1980) : “Tractats de catalanismes”, en *Miscel·lània Aramon i Serra*, 2 (1980). *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari* [revisado por Manuel Jorba]. Barcelona: Curial, 1979-1984.
- SOLER JANER, Josep M. (1977): *Gràcia i desgràcia de les traduccions literals*. Barcelona: Claret.
- SZIGETVARI, Mónika / MORVAY, Károly (2002): “Apuntes sobre las propiedades combinatorias del verbo hacer en el español de Barcelona”, en *Lingüística Española Actual* 24 (2002) 1, pp. 115-143.
- TLF = *Trésor de la Langue Française informatisé. Cédérom du texte intégral et son livre d'accompagnement* (2004). Paris: CNRS Editions.

